

Otto Friedrich Bollnow (1903 - 1991) – Over geduldig wachten en innerlijke geborgenheid

Auteur: Lisette Bastiaansen – lisettebastiaansen@kpnmail.nl

Opgroeiend en werkend in spanningsvolle oorlogsjaren (1^e wereldoorlog en 2^e wereldoorlog) legt Bollnow – die gezien kan worden als een van de meest invloedrijke Duitse pedagogen van de 20^e eeuw - in zijn pedagogiek de klemtoon op de vraag hoe je een kind kan leren om stevig op de eigen benen kan leren staan, wetende dat de wereld om iemand heen vaak angstig en bedreigend is. Wat staat een opvoeder te doen in het een kind leren omgaan met die soms boze buitenwereld? Hoe kan je als leraar een leerling, een volwassene-in-wording, evenwichtig leren omgaan met een wereld waarvan je nooit weet wat er precies gaat gebeuren?

Tijd en ruimte bieden

Inzoomend op zijn antwoorden, blijkt hij een grote plaats toe te bedelen aan 'tijd' en 'ruimte'. Het is aan de opvoeder om een kind allereerst de tijd te bieden om met de onzekerheid van het bestaan te leren omgaan. Hij benoemt dat zelf als 'open tijd', tijd waarin geen verwachtingen, strakke deadlines, afgebakende opdrachten zichtbaar worden, maar een kind/de leerling kan leren ervaren welke keuze hij zélf ten aanzien van zijn bestaan in de wereld zou maken.

Hoe ga jij in jouw praktijk om met 'tijd' en 'open tijd'? Wat is de betekenis van wat Bollnow ten aanzien van tijd zegt voor (de inrichting van) jouw praktijk?

Ook 'ruimte' speelt een cruciale rol. Volgens Bollnow bestaat de pedagogisch taak van de leraar er uiteindelijk uit de leerling te 'leren' een veilige ruimte in zichzelf te vinden. Een plek, Bollnow benoemt het als 'geborgen binnenruimte', waar iemand zich thuis voelt, zonder dat dit betekent dat hij zich afsluit voor de wereld. Precies daar zit de crux in hoe Bollnow naar opvoeding kijkt: wél als volwassene-in-wording je eigen 'innerlijke geborgenheid' leren verzorgen, maar tegelijkertijd voorkómen dat je een muur om die geborgenheid heen bouwt. Want contact houden met de wereld vanuit een open verbinding, is volgens hem voor volwassenheid zeer wezenlijk. Ook, of eigenlijk juist zélf, op die momenten dat de natuurlijke 'levensgang' bruusk en onverwacht door existentiële gebeurtenissen wordt onderbroken. Juist dan is 'open tijd' en 'open leren blijven staan' belangrijk, want, zo zegt hij, ieder van ons heeft in die wereld een 'taak' te verrichten:

'En juist daarom moeten wij als mens leren, om ontspannen en gelaten, open te staan voor het geschenk van het ogenblik...dit betekent een houding van diepe deemoed en bescheidenheid...hier stelt zich de mens open voor wat hem uit de buitenwereld tegemoet treedt, en staat hij in het bijzonder open voor de gerechtvaardigde aanspraken van zijn medemensen. Als de mens beschikbaar is, betekent dit, dat hij zich vrij gemaakt heeft van zijn bevangenschap in zichzelf, en dat hij daarom weer vrij geworden is voor zijn taak in de wereld' (Bollnow, 19)

Open leren blijven staan naar de wereld, ook in moeilijker situaties en tijden. Hoe kom je dit in jouw praktijk tegen? Waar liggen mogelijkheden ter verbetering?

Hoop en vertrouwen geven

Bollnow geeft aan bij dit met het kind/de leerling werken aan een 'geborgen binnenruimte' - hij noemt het soms ook een 'getroost gemoed' - 'hoop' en 'vertrouwen' als cruciale pedagogische onderleggers te zien. Hoop en geduld ziet hij in het licht van 'volhouden'. Het kind de ruimte geven om zich als volwassene-in-woording te ontwikkelen vraagt om een lange adem, waarbij, zo stelt hij, de leraar in staat zou moeten zijn om 'precies de goede maat tussen nonchalance en haastigheid' aan te nemen, vanuit de hoop dat het uiteindelijk allemaal goed komt. Vertrouwen krijgt ook een speciale plek. Het gaat niet om vertrouwen in prestaties van het kind die mogelijk nog volgen. Het gaat om wat hij noemt 'vertrouwen gericht op de ongedeelde mens', zonder hierbij als opvoeder bepaalde speciale karaktereigenschappen van het kind als goed of minder goed te beoordelen, zonder je als opvoeder door teleurstellingen in de houding van het kind uit het veld te laten slaan. Indien hoop, geduld en vertrouwen ontbreken is pedagogisch werken volgens hem onmogelijk.

Begripvol zijn

Maar ook de persoon van de opvoeder is volgens Bollnow belangrijk. Volgens hem moet een opvoeder een zekere rijpheid hebben, die overigens niet aan leeftijd gekoppeld hoeft te zijn. Vanuit deze 'avondstemming', de mooie en minder mooie zaken in het leven zelf al meegemaakt en doorgewerkt hebben, en ten diepste wetend dat het leven ook 'onvermijdbare pijn en verwickelingen' kent, ontstaat volgens hem bij de opvoeder de kracht van het 'begrip' en wat hij noemt het 'reine goede'. En dat op zich is weer opvoedend van aard, omdat het helpt om jongeren te begrijpen. Jongeren, die vaak in de war en zoekend zijn naar wie ze in dit bestaan echt willen zijn. Jongeren, waarbij de opvoeder ook moet begrijpen dat zij in een 'ochtendstemming' verkeren en die een sfeer van zorgeloze vrolijkheid om zich heen zouden moeten kunnen hebben. Het begrip zou helpen om bij een kind 'de essentie van het wezen' te bevrijden.

Een ontmoeting mogelijk maken

Een kind laten 'groeien en bloeien' is volgens Bollnow niet voldoende wil het leren om zijn eigen wezen en zijn verhouding tot de wereld te leren kennen. En (alleen) regels opleggen werkt volgens hem ook niet. Waar het bij de 'echte' opvoeding volgens Bollnow om gaat is wat hij noemt het principe van 'discontinuïteit'. Precies daar waar het harmonieuze bestaan van een kind doorbroken wordt - dat kan zijn in de vorm van een crisis, maar ook in de vorm van een 'ontmoeting'- leert een kind zich tot zichzelf en de wereld te verhouden. Precies daar, in die discontinuïteit, kan een kind ontdekken hoe hij of zij in de wereld wil bestaan. Aangezien zo een crisis of ontmoeting niet te regisseren valt, is het de opdracht van de leraar om 'klaar te staan' (emergency readiness) wanneer het moment zich voordoet. Van daaruit kan, gebouwd op 'pedagogische liefde', het kind/de leerling met hulp van zijn opvoeder/leraar leren om op zijn eigen benen te gaan staan.

Wat zijn jouw ervaringen met ontmoeten? Kom je discontinuïteit tegen? Hoe geef jij ontmoeten in jouw praktijk gestalte?

Pedagogisch klimaat

Bollnow beschrijft in zijn werk een klimaat van 'gestemdheid' en 'afgestemdheid' dat nodig is daar waar men het opvoeden wil laten lukken. Hij noemt het ook wel het 'pedagogisch bedrijfsklimaat' en een 'vruchtbare opvoedingsatmosfeer'. Vanuit de kant van de in avondstemming verkerende opvoeder gaat het hierbij om 'opvoedende liefde' (die vrij en stralend is, ontdaan van alle bedruktheid, en die nog niet specifiek opvoedend van aard is), om 'vertrouwen' (vanuit het kind en vanuit de omgeving naar het kind toe; vooral gericht op het morele karakter van de wil en dus niet op gericht op prestaties) en 'hoop en geduld'. Vanuit de kant van het kind gaat het om je in een veilige omgeving geborgen weten, waarbij er voldoende ruimte is voor 'zorgeloze vrolijkheid' en 'onbevangenheid'. Alleen een vrolijke opvoeder is een goede opvoeder, zo stelt hij. En alleen een uitgeruste opvoeder kan vrolijk zijn...

Literatuur

Bollnow, O. F. (1958). *Nieuwe geborgenheid. Een bijdrage ter overwinning van het existentialisme*. Utrecht: Erven J. Bijleveld.

Bollnow, O. F. (1961). Die pädagogische Atmosphäre. *Das Studienseminar*. Band 6 Jg. 1961, Heft 1, S. 2-20.

Bollnow, O. F. (1970). *Philosophie der Erkenntnis* (Vol. 2). Kohlhammer.

Bollnow, O. F. (1984). *Existenzphilosophie*. Stuttgart: Beck.

Bollnow, O. F., & Boelhaue, U. (2009). *Das Wesen der stimmungen* (Vol. 1). Balufelden: Königshausen & Neumann.

Bollnow, O. F., & Philosopher, G. (2010). *Mensch und raum* (11^e druk) (Vol. 10). Stuttgart: Kohlhammer.

Huidekoper, E. (1995). *Geborgen in ongeborgenheid. Op zoek naar vruchten van innerlijke crises*. Zeist: uitgeverij Christofoor.

Koerrenz, R. (2017). *Existentialism and Education: An Introduction to Otto Friedrich Bollnow*. Jena: Universität Jena Institut für Bildung und Kultur.

Pantazis, V. E. (2012). The "Encounter" as an "Event of Truth" in Education: An Anthropological-Pedagogical Approach. *Educational Theory*, 62(6), 641-657.

Den Bakker, D. (2020). *Geborgenheid, thuishomen in de wereld. Over de pedagogische opdracht van de school*. Meppel: Ten Brink uitgevers.